

Verslagnummer 2001-2139/RT

Herinrichting plantsoen Schoolstraat te Voorst

Gemeente Voorst

Een inventariserend archeologisch onderzoek

Colofon

Verslagnummer: 2001-2139/RT

Opdrachtgever: gemeente Voorst

Project: inventariserend archeologisch onderzoek herinrichting plantsoen Schoolstraat te Voorst (gemeente Voorst)

Titel: Herinrichting plantsoen Schoolstraat te Voorst, gemeente Voorst; een inventariserend archeologisch onderzoek

Datum: juli 2001

Auteur: drs. H.B.G. Scholte Lubberink

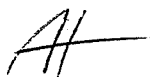
Bestandsnaam: L:\QXPress\briefvers\2001\VOPL\BR2139-VOPL.qxd

Projectcode: VOPL

Projectleider: drs. H.B.G. Scholte Lubberink

Projectmedewerker: drs. N.T.D. Eeltink

Autorisatie:

drs. H.F.A. Haarhuis

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

telefoon: 020-463 4848

Zeeburgerdijk 54

telefax: 020-463 4949

1094 AE Amsterdam

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 1347

1000 BH Amsterdam

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2001

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

1 Inleiding

In opdracht van de gemeente Voorst heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau een inventariserend archeologisch onderzoek uitgevoerd in verband met de toekomstige herinrichting van het plantsoen aan de Schoolstraat in de kern van het dorp Voorst (figuur 1). Het plantsoen aan de Schoolstraat is aangegeven op kaartblad 33E van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000); de centrumcoördinaat is 206.850/464.825. Het onderzoek in het ongeveer 0,7 ha grote plantsoen is verricht in het kader van de voorbereiding van het bestemmingsplan.

Het inventariserend archeologisch onderzoek in het plantsoen aan de Schoolstraat bestond uit een beknopt bureauonderzoek en een karterend booronderzoek. Het doel van het onderzoek was het vaststellen van de aan- of afwezigheid van archeologische resten. Het veldonderzoek is op 11 mei 2001 uitgevoerd. Ten tijde van het onderzoek was het terrein gedeeltelijk als plantsoen en moestuin in gebruik en lag het gedeeltelijk braak. In een deel van het plantsoen (langs de Korte Binnenweg) stond een gebouw dat recentelijk is gesloopt.

Het inventariserend archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de normen en richtlijnen die zijn opgesteld in het Handboek Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie dat op 30 januari 2001 aan de staatssecretaris van het ministerie van OC en W is aangeboden.

2 Methoden

2.1 Bureauonderzoek

Voorafgaand aan archeologisch veldonderzoek wordt in de regel een (kort) bureauonderzoek uitgevoerd. Tijdens dit onderzoek worden diverse gegevens met betrekking tot het onderzoeksgebied geïnventariseerd en bestudeerd. Het bureauonderzoek verschaft inzicht in de landschappelijke en archeologische kenmerken van een gebied. Dit inzicht vormt een belangrijke richtlijn voor de planning en uitvoering van het veldwerk. Ten behoeve van het onderzoek in het plantsoen aan de Schoolstraat zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 33 West en 33 Oost Apeldoorn (Stichting voor Bodemkartering, 1979);
- Topografische en Militaire topografische kaart van het Koninkrijk der Nederlanden (1830-1855), schaal 1:50.000 (Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990);
- Chromotopografische kaart des Rijks, schaal 1:25.000, blad no. 413 Voorst (verkend in 1865, herzien in 1908) en no. 433 Zutphen (verkend in 1865, herzien in 1907, gedeeltelijk herzien in 1912; ROBAS Producties, 1989);
- de databestanden van het ARChEologisch InformatieSysteem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort.

2.2 Booronderzoek

Booronderzoek is vaak de enige methode om afgedekte archeologische resten te lokaliseren die op enige diepte onder het maaiveld liggen. Dergelijke resten kunnen afgedekt zijn door natuurlijke sedimenten zoals rivierafzettingen, veen en stuifzand, of door een relatief dikke cultuurlaag zoals een esdek. In deze gevallen is de kans klein dat archeologische vondsten door bijvoorbeeld de werking van landbouwmachines aan de oppervlakte komen. Hierdoor is een oppervlaktekartering in dergelijke gebieden weinig zinvol. Booronderzoek maakt het verder mogelijk de diepteligging, dikte en stratigrafische positie van de archeologisch interessante laag of lagen exact te bepalen. Daarnaast wordt vastgesteld in hoeverre het bodemprofiel verstoord is en of eventuele archeologische sporen (bijvoorbeeld paal- en afvalkuilen) door natuurlijke erosie en/of antropogene verstoringen zijn aangetast. In beide gevallen kunnen archeologische sporen geheel of gedeeltelijk verdwenen zijn.

Het veldonderzoek in het plantsoen aan de Schoolstraat bestond uit een karterend booronderzoek. Vanwege de aanwezigheid van een esdek is het booronderzoek uitgevoerd met behulp van een zogenaamde Edelmanboor met een diameter van 15 cm (megaboer); het opgeboorde materiaal is gezeefd.

Vanwege de aanwezigheid van dicht begroeide borders en perken was het niet mogelijk om in een (standaard) boorgrid boringen te zetten. Daarom zijn alleen op grasvelden en andere open terreinen in het onderzoeksgebied boorraaien geplaatst.

Uit elke boring zijn uit het esdek en uit het onderliggende natuurlijke bodemprofiel grondmonsters genomen. De monsters zijn gezeefd op een zeef met een maaswijdte van 0,5 cm. Het zeefresidu is gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologisch materiaal zoals fragmenten aardewerk, vuursteen en verbrande leem. Indien dit materiaal regelmatig en/of in een relatief grote dichtheid wordt aangetroffen, is het vrijwel zeker een indicatie voor de aanwezigheid van archeologische sporen in de ondergrond. De boringen zijn in het veld ingemeten en op een kaart ingetekend. De bodemopbouw is aan de hand van een standaardformulier beschreven. Genoteerd zijn onder andere de kleur, diepteligging en textuur van de verschillende bodemlagen. In totaal zijn tijdens het inventariserend archeologisch onderzoek 15 boringen verricht. De diepte tot waarop is geboord, varieerde, afhankelijk van de verwachte diepteligging van eventueel aanwezige archeologische resten. De maximale diepte tot waarop is geboord in het plantsoen aan de Schoolstraat bedroeg 120 cm.

3 Resultaten

3.1 Bureauonderzoek

Het plantsoen aan de Schoolstraat ligt in het oostelijke deel van de Voorster Enk, nabij de grens met de Voorster Klei in het holocene dal van de IJssel. Dit deel van de Voorster Enk ligt relatief hoog (tot boven acht m +NAP). Vermoedelijk is dit deel van de Voorster Enk aangelegd op een rivierduin dat in de laatste fase van het Weichselien (ca. 13.000 tot 10.000 jaar geleden) en/of het Vroeg Holoceen (ca. 10.000 tot 9000 jaar geleden) is opgestoven. In bodemkundig opzicht kenmerkt de Voorster Enk zich door het voorkomen van een uitgestrekt gebied met hoge bruine enkeerdgronden met een lage grondwaterstand (Stichting voor Bodemkartering, 1979: code bEZZ23, grondwatertrap VII). Deze enkeerdgronden zijn ontstaan als gevolg van de toepassing van plaggenbemesting, waarbij de Voorster boeren een mengsel van plaggen, zand en/of bosstrooisel en mest jaarlijks op de akkers uitreden. Hierdoor is geleidelijk een dik humeus esdek ontstaan dat zich onder vrijwel het gehele grondgebied van het huidige dorp Voorst uitstrekt.

Het plantsoen aan de Schoolstraat ligt aan de rand van de oude kern van het dorp Voorst. Het dorp Voorst is ontstaan rondom de kerk die in de Vroege Middeleeuwen op het terrein van de hof te Voorst (Keizershof) is gebouwd. Deze hof, de kerk en verscheidene boerderijen in de omgeving van Voorst waren in 893 na Chr. reeds in het bezit van de Sint Salvatorabdij te Prüm (Baas, 1999). Vermoedelijk was dit bezit oorspronkelijk Karolingisch koningsgoed, dat door een van de Karolingische koningen aan de abdij te Prüm is geschonken. Op grond hiervan is het aannemelijk dat er in de huidige dorpskern van Voorst resten van nederzettingen (en [een] grafveld[en]?) uit de Vroege Middeleeuwen aanwezig zijn. Het terrein van de voormalige Keizershof is op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-Gelderland) aangegeven als een terrein van archeologische betekenis (monumentnummer 12719). Dit terrein ligt ongeveer 100 meter ten oosten van het plantsoen aan de Schoolstraat. Voor zover bekend zijn in en rond de dorpskern van Voorst nog weinig of geen archeologische vondsten gedaan. Een laat-middeleeuwse kogelpot uit de omgeving van de voormalige Keizershof is tot op heden de enige vondst die in ARCHIS staat geregistreerd.

3.2 Booronderzoek

Bodemopbouw

Tijdens het booronderzoek is vastgesteld dat er in het plantsoen aan de Schoolstraat sprake is van een hoge bruine enkeerdgrond. In het gehele plantsoen is de aanwezigheid vastgesteld van een grijsbruin esdek met een dikte van 65 tot 90 cm (figuur 2).

Op de overgang naar de ongestoorde natuurlijke ondergrond van fijn, geelbruin zand is op de meeste plaatsen een 10 tot 40 cm dikke, vlekkerige menglaag aanwezig (figuur 2). De natuurlijke bodem waarvan onder de menglaag nog een dun restant aanwezig is, is vermoedelijk een vorstvaaggrond of een zwak ontwikkelde moderpodzol. Het betreft een bodem die zich kenmerkt door een bruine top (A- en B-horizont) die dieper geleidelijk overgaat in geel of geelbruin zand. De top van de natuurlijke bodem is door bodembewerking in het verleden in de basis van het esdek en in de menglaag opgenomen.

Op en rondom de plaats van het gesloopte gebouw aan de Korte Binnenweg is het esdek door afgraving geheel verdwenen (figuur 2: boringen 13 en 14).

Vastgesteld is dat hier nog een restant van de menglaag aanwezig is en dat de inmiddels verwijderde fundering niet tot in de ongestoorde ondergrond reikte. In drie boringen is de natuurlijke ondergrond niet bereikt vanwege de aanwezigheid van (in het verleden) begraven vuilnis en baksteenpuin (figuur 2: boringen 1, 7 en 8). Vermoedelijk bestaat er een verband met op historische kaarten aangegeven (voormalige) bebouwing langs de Korte Binnenweg en de Schoolstraat. Het is onduidelijk of hierbij sprake is van bodemverstoringen die tot in de ongestoorde, natuurlijke ondergrond reiken.

Archeologie

Tijdens het booronderzoek zijn in tien boringen archeologische resten aangetroffen (figuur 3 en bijlage 1). Het gaat om handgevormd en gedraaid aardewerk, een brokje tufsteen, bot en metaal (bijlage 1). De vondsten zijn afkomstig uit het esdek en uit de menglaag. Het aantal vondsten per boring varieert van één tot acht. Onder de vondsten zijn 43 scherven handgevormd aardewerk (figuur 3). Vanwege het fragmentaire karakter van deze scherven is een nauwkeurige datering niet mogelijk. Een globale datering in de tijdspanne Late Bronstijd (vanaf ca. 1100 voor Chr.) tot en met Vroege Middeleeuwen (tot 1050 na Chr.) is waarschijnlijk. Enkele van de handgevormde scherven zijn vrijwel zeker vroeg- of laat-middeleeuwse kogelpotscherven of laat-middeleeuwse grijsbakkende scherven. De aangetroffen gedraaide scherven dateren uit de Nieuwe tijd en zijn niet op figuur 3 opgenomen. Het brokje tufsteen is waarschijnlijk in verband te brengen met de nabijgelegen kerk die in de Late Middeleeuwen van tufsteen is opgetrokken. Vrijwel alle vondsten zijn gedaan in het noordelijke deel van het onderzoeksgebied, rond de muziekkoepeel en de plaats van het gesloopte gebouw aan de Korte Binnenweg (figuur 3). Gezien het relatief grote aantal vondsten per boring moet hier rekening gehouden worden met de aanwezigheid van archeologische grondsporen. Het is mogelijk dat het om nederzettingssporen van de vroeg-middeleeuwse voorganger van het huidige dorp Voorst gaat. De aanwezigheid van oudere archeologische sporen kan op basis van de aangetroffen scherven echter niet worden uitgesloten. Eventueel aanwezige archeologische sporen zullen zich onder het esdek (op meer dan 50 cm -Mv) bevinden.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

Het inventariserend archeologisch onderzoek in het plantsoen aan de Schoolstraat heeft een relatief grote hoeveelheid archeologische resten opgeleverd. Het merendeel van deze vondsten is afkomstig uit het noordelijke deel van het onderzoeksgebied. Het gaat hoofdzakelijk om scherven handgevormd aardewerk, waarvan een deel vrijwel zeker uit de Vroege en/of Late Middeleeuwen dateert. Voor de overige scherven kan slechts een globale datering binnen de tijdspanne Late Bronstijd tot en met Vroege Middeleeuwen gegeven worden. Gezien het relatief grote aantal vondsten per boring moet rekening gehouden worden met de aanwezigheid van archeologische grondsporen. Het is mogelijk dat het om nederzettingssporen van de vroeg-middeleeuwse voorganger van het huidige dorp Voorst gaat. De aanwezigheid van oudere archeologische sporen kan op basis van de aangetroffen scherven echter niet worden uitgesloten. Eventueel aanwezige archeologische sporen zullen zich onder het esdek (op meer dan 50 cm -Mv) bevinden.

4.2 Aanbevelingen

Indien de herinrichting van het plantsoen aan de Schoolstraat leidt tot het verrichten van grondwerkzaamheden dieper dan 50 cm -Mv, wordt aanbevolen om een archeologisch vervolgonderzoek uit te laten voeren in de vorm van het graven van proefsleuven. Doel van het graven van proefsleuven is de aanwezigheid en aard van eventuele archeologische grondsporen vast te stellen. Indien waardevolle resten of sporen aanwezig zijn, is mogelijk een opgraving noodzakelijk. Aanbevolen wordt om over de exacte aard en omvang van een eventueel proefsleuvenonderzoek contact op te nemen met de provinciaal archeoloog van de provincie Gelderland.

Literatuur

Baas, H.G., 1999. *Cultuurhistorie in de gemeente Voorst. Een archeologische, historisch-geografische en historisch bouwkundige inventarisatie en waardering*. Landview BV, Hoorn.

ROBAS Producties, 1989. *Historische Atlas Gelderland; Chromotopografische Kaart des Rijks, schaal 1:25.000*. ROBAS Producties, Den IJp.

Stichting voor Bodemkartering, 1979. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 33 West en 33 Oost Apeldoorn*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. *Grote historische atlas van Nederland, schaal 1:50.000; Deel 3: Oost-Nederland 1830-1855*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

Gebruikte afkortingen

ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
NAP	Normaal Amsterdams Peil
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Mv	maaiveld

Overzicht van figuren en bijlagen

Figuur 1. De ligging van het onderzoeksgebied (gearceerd); inzet: ligging in Nederland (ster).

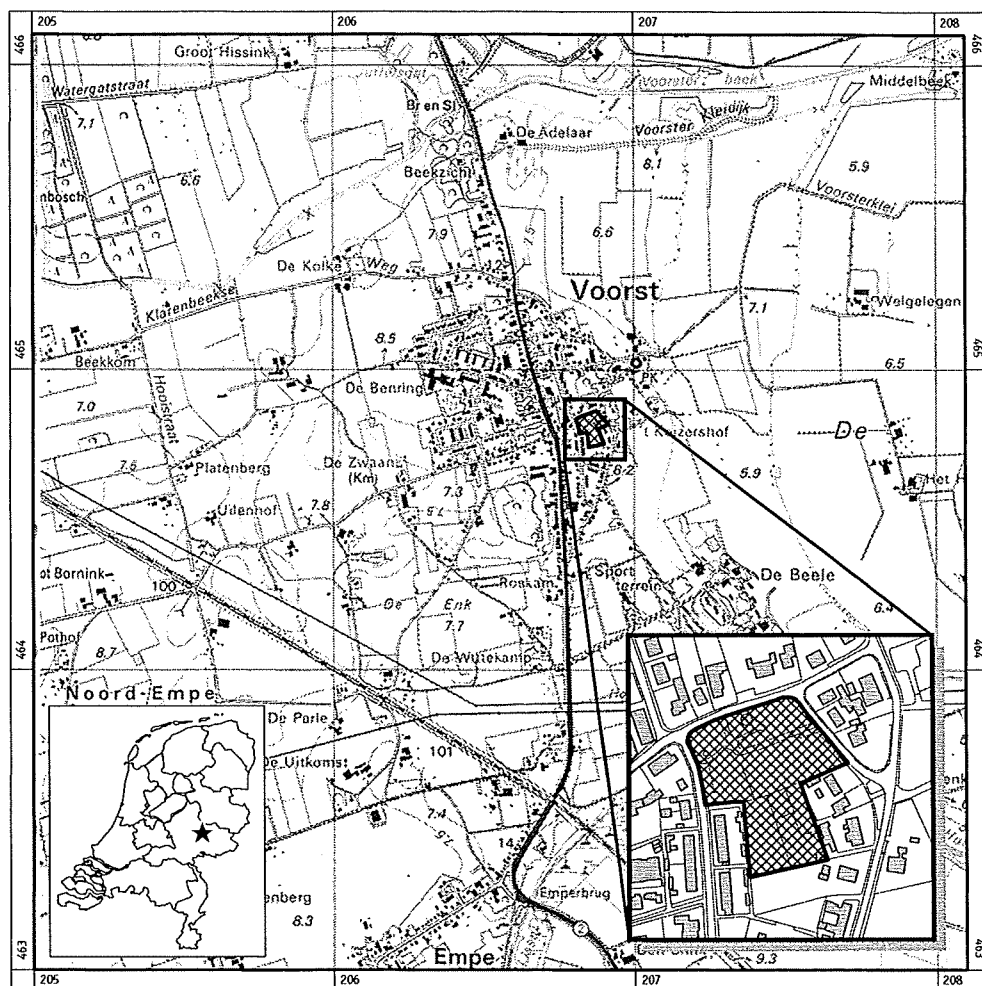
Figuur 2. Resultaten booronderzoek – bodemgesteldheid.

Figuur 3. Resultaten booronderzoek – archeologie.

Bijlage 1. Vondstenlijst.

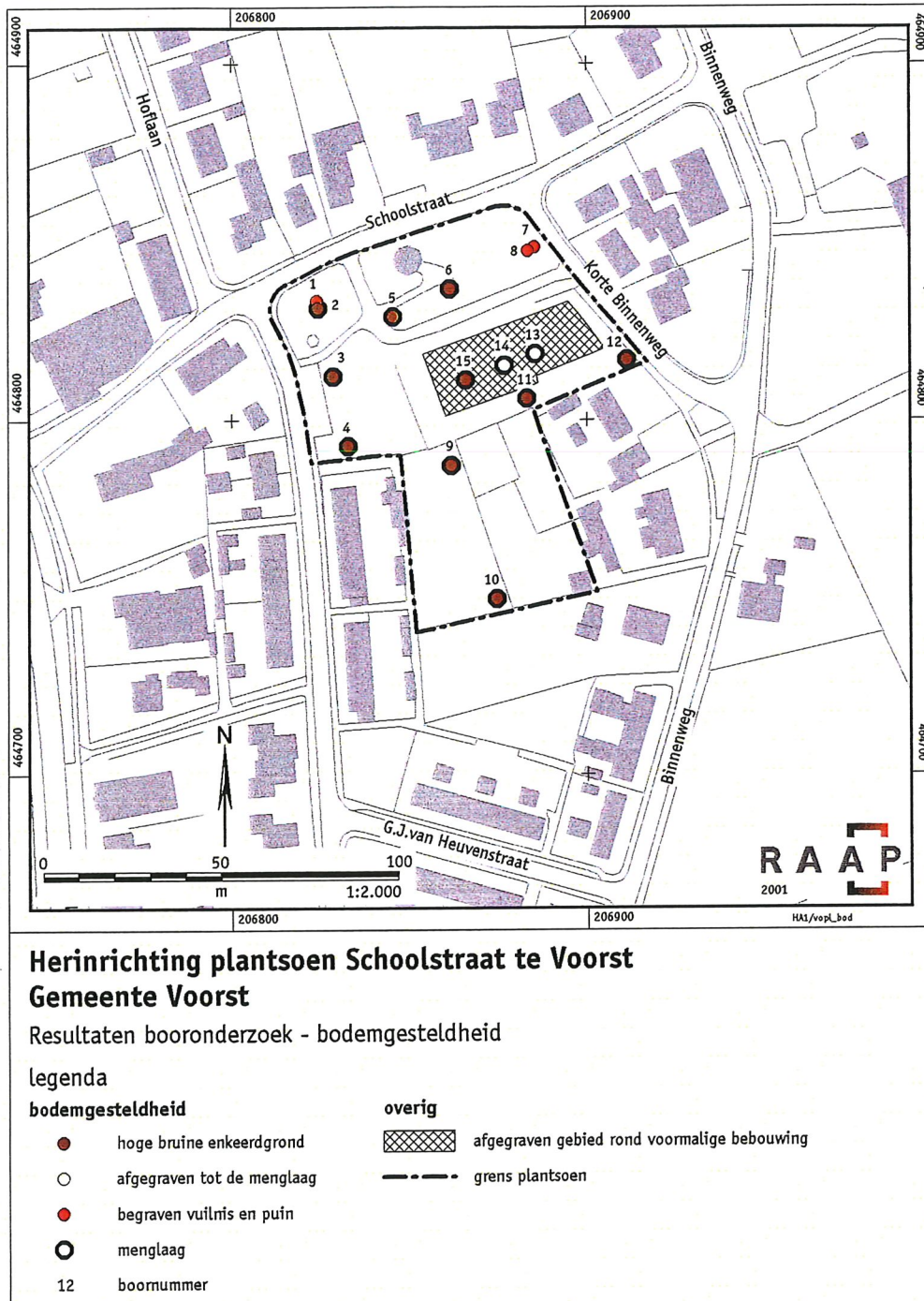
Verklarende woordenlijst

antropogeen	ten gevolge van menselijk handelen (door mensen gemaakt/ veroorzaakt)
enkeerdgrond	dikke eerdgrond (= laag met donkere, min of meer rulle grond, met organische en anorganische bestanddelen) ontwikkeld op zandgrond onder invloed van de mens; worden ook wel essen genoemd
esdek	oud verhoogd bouwland, ontstaan door ophoging ten behoeve van bemesting. Voor de bemesting werden plaggen of met zand vermengde potstalmest opgebracht. In geval van een es is de opgebrachte laag ten minste 50 cm dik. De term es is gangbaar in Noord- en Oost-Nederland. In Midden-Nederland wordt gesproken van enk of eng en in Zuid-Nederland van akker of veld
podzol	bodem met een uitspoelingslaag (E-horizont) en een inspoelingslaag (B-horizont). Het proces van het uitlogen van de E-horizont en de vorming van een B-horizont door inspoeling van amorfe humus en ijzer wordt podzolering genoemd
vaaggronden	minerale gronden zonder duidelijke podzol-B-horizont, zonder briklaag en zonder minerale eerdlaag
Weichselien	geologische periode (laatste ijstijd, waarin het landijs Nederland niet bereikte), ca. 120.000-10.000 jaar geleden

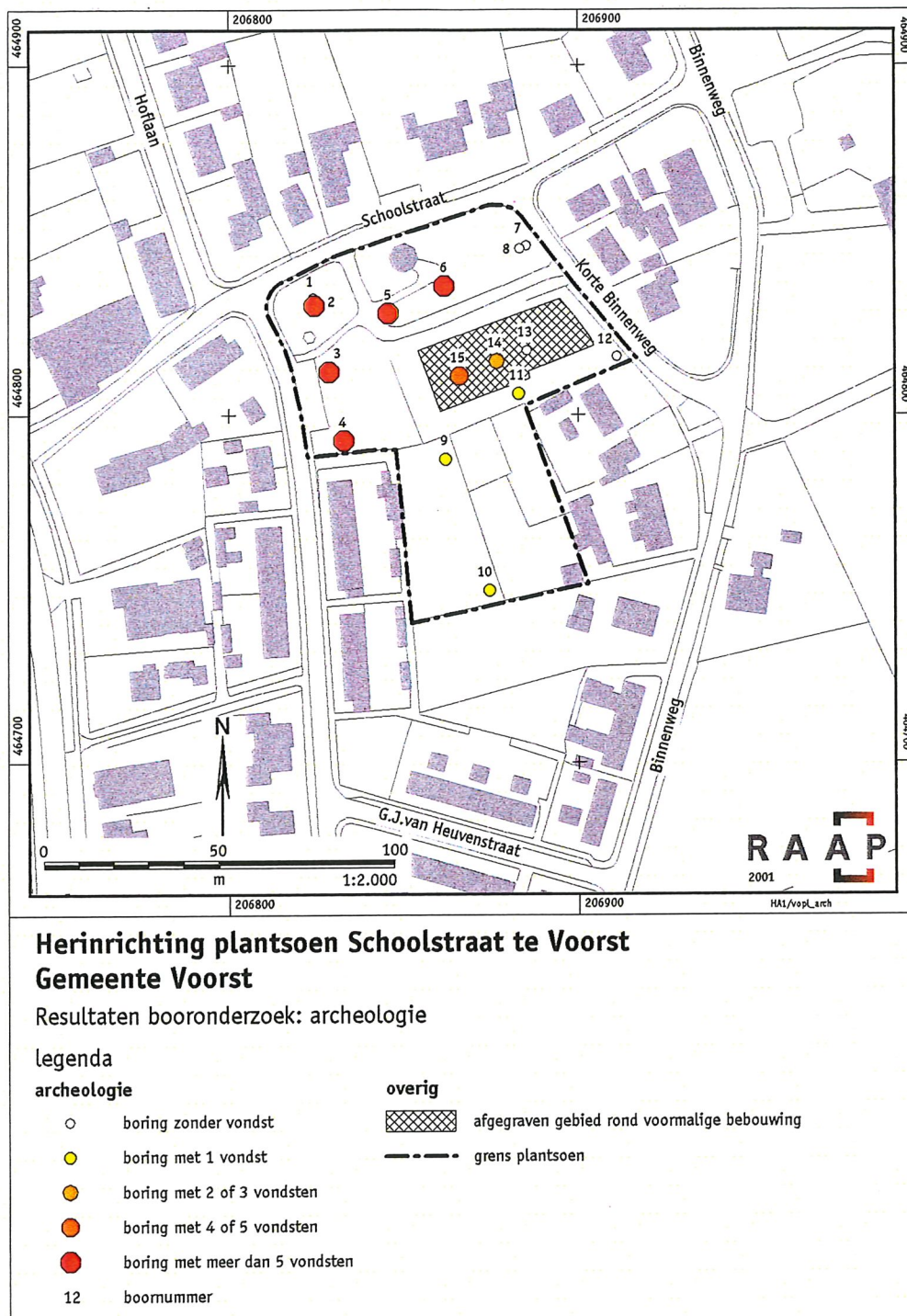

Figuur 1: De ligging van het onderzoeksgebied (gearceerd); inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2: Resultaten booronderzoek – bodemgesteldheid.

Figuur 3: Resultaten booronderzoek – archeologie.

Bijlage 1: Vondstenlijst

boring 1 (esdek; 0-30 cm -Mv)

- 1 roodbakkend, geglazuurd; Nieuwe tijd
- 1 steengoed; Nieuwe tijd

boring 2 (esdek; 0-40 cm -Mv)

- 1 handgevormd aardewerk, kogelpot (waarschijnlijk); Vroege Middeleeuwen C-Late Middeleeuwen A

boring 2 (esdek; 40-60 cm -Mv)

- 4 handgevormd aardewerk; Late Bronstijd-Vroege Middeleeuwen

boring 2 (esdek; 60-80 cm -Mv)

- 2 handgevormd aardewerk; Late Bronstijd-Vroege Middeleeuwen

boring 2 (menglaag; 80-110 cm -Mv)

- 1 handgevormd aardewerk; Late Bronstijd-Vroege Middeleeuwen

boring 3 (esdek; 40-60 cm -Mv)

- 3 handgevormd aardewerk; Late Bronstijd-Vroege Middeleeuwen

boring 3 (menglaag; 60-80 cm -Mv)

- 4 handgevormd aardewerk; Late Bronstijd-Vroege Middeleeuwen

boring 3 (menglaag; 80-100 cm -Mv)

- 1 metaal, ijzer; datering onbekend

boring 4 (esdek; 20-40 cm -Mv)

- 1 handgevormd aardewerk, kogelpot (waarschijnlijk); Vroege Middeleeuwen C-Late Middeleeuwen A
- 1 grijsbakkend aardewerk; Late Middeleeuwen B

boring 4 (esdek; 60-80 cm -Mv)

- 3 handgevormd aardewerk; Late Bronstijd-Vroege Middeleeuwen
- 1 handgevormd aardewerk, kogelpot (waarschijnlijk); Vroege Middeleeuwen C-Late Middeleeuwen A

boring 4 (menglaag; 80-100 cm -Mv)

- 2 handgevormd aardewerk; Late Bronstijd-Vroege Middeleeuwen

boring 5 (esdek; 40-60 cm -Mv)

- 5 handgevormd aardewerk; Late Bronstijd-Vroege Middeleeuwen

boring 5 (esdek; 60-80 cm -Mv)

- 1 handgevormd aardewerk; Late Bronstijd-Vroege Middeleeuwen
- 1 brok tufsteen; Late Middeleeuwen

boring 6 (esdek; 30-60 cm -Mv)

- 6 handgevormd; datering onbekend

boring 9 (esdek; 50-70 cm -Mv)

- 1 handgevormd aardewerk; Late Bronstijd-Vroege Middeleeuwen

boring 10 (esdek; 0-40 cm -Mv)

- 1 handgevormd aardewerk, kogelpot; Vroege Middeleeuwen C-Late Middeleeuwen A

boring 11 (esdek; 40-60 cm -Mv)

- 1 verbrande leem; datering onbekend

boring 14 (menglaag; 40-50 cm -Mv)

- 3 handgevormd aardewerk; Late Bronstijd-Vroege Middeleeuwen

boring 15 (menglaag; 70-90 cm -Mv)

- 4 handgevormd aardewerk; Late Bronstijd-Vroege Middeleeuwen